

31 MART AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI: YALANÇI İDDİALARA GERÇƏK CAVABLAR

NAHİD MƏMMƏDOV,

Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə

Dövlət Komitəsinin Dini qurumlarla iş üzrə şöbəsinin məsləhətçisi

Gündəmi zəbt edən «erməni soyqırımı» iddiaları bu gün artıq öz arealını dəyişərək daha absurd həddə çatıb. Lakin tarix və Allah şahiddir ki, irəli sürülən kor iddialardan başqa bir şey olmayan «erməni soyqırımı» uydurması tarixi həqiqətləri saxtalaşdırmaqla gündəmdə qalmaqdan başqa bir şey deyildir. Əsl tarixi həqiqət isə bu yalanların fonunda kölgələnmişdir. Nədənsə bu iftira dolu məsələni əlində bayraq edənlər məsələnin əsl mahiyyətini və tarixin müxtəlif vaxtlarında azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilən soyqırımı faktlarını qəbul etmək istəmirlər. Lakin insan unutan olsa da, əsl gerçək olan tarix unutan olmur. Çünki tarixi həqiqətlər bəzən su kimi buxarlansa da, bir gün yenidən maye halına qayıda bilir...

Bu tarixi gerçəkliklərdən biri də 1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakıda, Qubada, Şamaxıda, Lənkəranda, Qarabağda, Zəngəzurda və digər bölgələrimizdə ermənilərin törətdikləri qanlı hadisələrin tariximizə soyqırımı kimi düşməsidir.

I Dünya müharibəsindən sonra Rusiyada yaranmış vəziyyətdən istifadə edən ermənilər 1917-ci ildə baş vermiş fevral və oktyabr çevrilişlərindən sonra öz istədiklərinə bolşevizm bayrağı altında nail olmağa çalışırdılar. Bakı kommunası əksinqilabi qüvvələrlə mübarizə şüarı altında 1918-ci ilin martından başlayaraq bütün Bakı quberniyasında yaşayan azərbaycanlıların çıxarılması məqsədini güdən cinayətkar planın reallaşdırılmasına başlayır. Üç gün içində törədilən qətlialmlar qabaqcadan düşünülmüş, ən incə nöqtələrinə qədər hesablanmışdı. Arxiv materialları təsdiqləyir ki, ermənilər mart qətlialmından qabaq Ərzurum yaxınlığında - Taşilyaylada 3 min türkü qətlə yetirmişlər. Erməni siyasi partiyaları güya «Böyük Azərbaycan» və ya «Böyük Müsəlman Dövləti» ideyasını elə beşikdəcə boğmaq üçün təxminən 7 min erməni əsgərini müxtəlif cəbhələrdən Bakıya gətirmişdilər. Bundan başqa, «Qırmızı qvardiya» adı altında yaradılan 10-12 minlik ordunun da 70%-i ermənilərdən ibarət idi.

Əslində, daşnak fraksiyası və erməni şovinistləri soyqırımı hadisələrindən xeyli əvvəl gizlicə silahlanmış, irandan və Krasnovodskdan Sovet hökuməti adına gələn hərbi ləvazimatları ələ keçirmiş və onları erməni Mantaşovun zavodunda və başqa yerlərdə gizlətmişdilər. Sosialist bayrağı altında Bakı sovetində fəaliyyət göstərən Şaumyan. Saakyan və Arakelyan azərbaycanlı fəhlələri müxtəlif bəhanələrlə sovetdən uzaqlaşdırır. mədən və zavodlarda «Qırmızı qvardiya»ya yalnız erməni və rusları qəbul edirdilər. Nəticədə sovetin təşkil etdiyi qvardiya ancaq ermənilərdən ibarət idi.

Həmin vaxt qəzalarda azərbaycanlıların üzərinə mütəşəkkil silahlı qüvvələrin hücumları təşkil edilirdi. Martin əvvəllərində kiçik üsyanı yatırmaq bəhanəsi ilə Şamaxıya hərbi hissələr göndərilmişdi. Bundan əvvəl Hacıqabuldan Salyana və oradan Muğana ermənilərdən ibarət qoşun yeridilmişdi. Xəzər dənizi sahilində Lənkəran ilə Qızılağac arasındakı müsəlman kəndləri «Aleksandr Candar» gəmisindən top atəsinə tutulmuşdu.

1918-ci ilin yanvar ayından başlayaraq mart hadisələrinə kimi bu vəziyyət davam etdi. 1918-ci il martın 29-da Lənkərana getmək istəyən gəminin saxlanması və gəmidə olan «Vəhşi diviziya»nın 38 üzvünün tərksilah edilməsi, general Talışinskiyin həbsi azərbaycanlıların qəzəbinin artmasına səbəb oldu və onların küçələrə çıxmasına zəmin yaratdı. Bu da milli soyqırımın başlanması üçün bəhanə oldu.

Martin 30-da axşam saat 5:00 da Bakıda ilk atəş səsləri eşidildi. Əvvəldən planlaşdırılmış şəkildə təkcə erməni əsgərləri deyil, Bakıdakı ermənipərəstlər də bu savaşa qoşuldular; Yaxşı silahlanmış və hazırlıqlı erməni əsgərləri müsəlmanların evlərinə bas qınlar edərək onları öldürür. 3-4 gün lük körpələri xəncərlə doğrayır. uşaqları alovlar içində atırdılar. Qadınlar da ha ağır şəkildə qətlə yetirilirdilər. Arxiv materiallarına görə, qulaqları, burunları kəsilən, orqanları parça-parça edilmiş 37 qadının meyiti tapılmışdı.

Ötən əsrin ortalarında Cənu Azərbaycanı baş verən üsyanın lideri Mir Cəfər Pişəvəri öz xatirələrində yazırdı: «Mən 1918-ci ilin martında el məni daşnakların vəhşiliklərini, günahsız adamların öldürülməsi, meyitlərin yandırılmasını öz gözlərimlə gördüm. Bu çox nifrət ediləcək bir hərəkətdir».

Nəriman Nərimanov erməni vəhşilərinin törətdikləri qətlialmlar haqqında yazır: «Bolşevik olan bir müsəlmana belə aman verilmədi. Daşnaklar «bolşevikliyinizi tanımırıq. Bir halda ki, müsəlmansınız, bu yetər» deyirdilər. Bolşevik adı altında müsəlmanlara hər cür cinayəti etdilər. Nəinki kişilər, hətta hamilə qadınlar bunlardan canlarını qurtara bilmədilər».

1919-cu ilin fevralında N. Nərimanov baş vermiş hadisələrə əsl siyasi qiymət verərək onun xarakterini müəyyən etmişdir. O, bu hadisəni dörd gün davam edən «qanlı qəssabxana» adlandırmışdır. Nərimanov bu barədə yazırdı: «Erməni silahlı dəstələri tərəfindən müsəlman əhalinin vəhşicəsinə məhv edilməsini kim vətəndaş müharibəsi adlandıra bilər? Bu əsl milli qırğın idi».

Bakıda törədilən bu soyqırımına «vətəndaş müharibəsi» adının verilməsi, qətlə yetirilənlərin sayının azaldılması üçün söylə çalışan S. Şaumyan 13 apreldə Moskvaya göndərdiyi məktubda yazır: «Üç gün içində, yəni

30-31 mart və 1 apreldə Bakıda şiddətli bir savaşı oldu. Sovet ordusu, bizim yaratdığımız Beynəlxalq Qızıl Ordu və erməni milli ordusu Müsavat Partiyasının liderliyindəki müsəlman «Vəhşi diviziya»sı və silahlı müsəlman quldurları ilə savaşıdılar. Bu savaşda yüksək nəticələr əldə etdik. Düşmən tamamilə yox edildi. Hər iki tərəfdən öldürülənlərin sayı 3 min nəfərdən çoxdur. Əgər müsəlman türklər qalib gəlsəydilər, Bakı Azərbaycanın paytaxtı elan ediləcək. Qafqaz Rusiya üçün itirilmiş olacaq, bütün qeyri-müsəlmanlar isə qətlə məruz qalacaqdılar».

Bu da S. Şaumyanın sanki soyqırımı ilə heç bir əlaqəsi olmayıb kimi Moskvaya göndərdiyi məktub. Mart soyqırımından bir il sonra ermənilər bu hadisələri «bolşeviklərlə müsəlmanlar arasında cərəyan edən hakimiyyət mübarizəsi» kimi mətbuatda yaydılar. 1919-cu ilin yayında ABŞ tərəfindən Bakıya göndərilən general Harborda təqdim edilən sənəddə erməni yepiskopu Baqrat ermənilərin mart hadisələrində iştirakını inkar edir.

S. Şaumyandan da qabağa gedərək Baqrat Bakıda mart hadisələri sırasında öldürülən 1000 nəfərdən 300-nün erməni və rus, 700-nün müsəlman olduğunu iddia edirdi.

Bu soyqırım təkcə Bakını əhatə etmirdi. Aprel ayının ilk on günlüyündən etibarən Bakıda törədilən bu qətləmlər eynilə Şamaxı, Quba-Xaçmaz, Lənkəran, Hacıqabul, Salyan, Zəngəzur, Qarabağ, Naxçıvan və digər bölgələrdə də törədildi.

Ermənilərin 1918-ci il mart və aprel aylarında Şamaxı və ona qonşu kəndlərdə törətdikləri qətləmləri təsdiqləyən çoxlu sayda arxiv materialı var. Bu materiallar arasında 22 noyabr 1918-ci ildə Təcili Araşdırma Komissiyasının başçısı A. Xasməmmədovun Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Na-zirliyinə Şamaxı şəhəri və ona qonşu kəndlərin dağıdılması və müsəlman əhali üzərində ermənilərin işgəncələri və cinayətləri haqqında məlumatını, həmin komissiyanın üzvü A. Novatskinin bu məsələ ilə bağlı komissiya başçısına verdiyi məlumatı, bu işlərdə cinayətkar şəxslərlə bağlı məhkəmə işinin başlanması haqqında Təcili Araşdırma Komissiyasının 12 iyul 1919-cu il tarixli qərarını göstərmək olar.

Şamaxı şəhəri və qonşu kəndlərdə ermənilərin törətdikləri soyqırımı hadisələri haqqında 7 qild, 925 səhifədən ibarət araşdırma materiallarında toplanmış məlumatlar ermənilərin cinayət və qətləmlər etdiklərini bir daha göstərir. Onu da deyək ki, qeyd etdiyimiz Araşdırma Komissiyası tərəfindən hazırlanan sənədə görə, hələ yanvar ayında Bakı Soveti tərəfindən 15 maşın, mart ayının ortalarında isə 60 maşın dolusu silah və 2 min erməni əsgəri Şamaxıya göndərilmişdi. Şamaxıda üstünlüyü ələ keçirən ermənilər buranı Azərbaycan türklərindən «təmizləmə»yə başladılar. Erməni işğalçı ordusunun komandantlığına S. Şaumyanın köməkçiləri və bilavasitə ondan təlimat almış S. Lalayan rəhbərlik edirdi. Qoşunu ilə Şamaxıya gələn S. Lalayan ilk olaraq yaşlıların, qadın və uşaqların gizləndiyi məscidi mühasirəyə almağı, sonra isə yandırmağı əmr etdi. Arxivlərdə göstərilir: «...Uşaq və qadınların böyük bir hissəsi məsciddə gizləndi. Tanınmış axund Molla Cəfərqulu öldürüldü. Hər kəs axunda bir şey edilməyəcəyini, ona əl qaldırılmayacağını fikirləşirdi. Amma ermənilər məscidə girərək axundu tapdılar. Onun gözlərini çıxarıb, dilini, burnunu və qulaqlarını kəsdilər. Məsciddəki bütün qadınlar öldürüldü».

Təkcə mart ayında Şamaxının 58 kəndi Bakı Sovetinə bağlı erməni ordusu tərəfindən dağıdıldı. Təxminən 8 minə yaxın insan öldürüldü ki, bunun da 1653 nəfəri qadın, 965-i isə uşaq idi. 1918-ci ildə 15 min əhalisi olan Şamaxının 1921-ci ildə əhalisi təxminən 1701 nəfərə enmişdi.

Bu soyqırımı Azərbaycanın demək olar ki, bütün bölgələrində həyata keçirilmişdi. Quba qəzasına göndərilən erməni silahlı birləşmələrinə isə S. Şaumyandan bilavasitə əmr alan Hamazasp rəhbərlik edirdi. Aprel ayında bu bölgənin 122 kəndi dağıdılmış, yüzlərlə azəri türkü və ləzgi qətlə yetirilmişdi. Maraqlıdır ki, ermənilərin yaşamadığı və ya barmaqla sayılacaq qədər erməninin yaşadığı Quba şəhərində bu hadisələr necə baş vermişdir? Bu sualın cavabı ora erməni qoşunlarının sırf soyqırımı məqsədilə göndərildiyini təsdiqləyir. Ermənilərin Qubada törətdikləri qətləmlər haqqında həmin dövrdə şəhərin rəisi olmuş A. Əlibəyov yazır: «Ermənilər şəhəri tərk etdikdən sonra mən şəhərə dəyən maddi zərəri dəyərləndirdim və eyni zamanda bir neçəsi uşaq və qadın olmaq üzrə 2 mindən çox müsəlman türkünün qətl edildiyini araşdırdım».

Quba şəhəri və ona qonşu kəndlərdə etdikləri cinayət və qətləmlərə görə Təcili Araşdırma Komissiyası tərəfindən Hamazasp, onun köməkçisi Nikolay, polis Venuntsa, Hartun Hayrapetov, Avakov və Erircanyan məhkəməyə verilmişdi. Lakin 27 Aprel 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra onun qəbul etdiyi bütün qərarlar 10 oktyabr 1920-ci ildə hakimiyyəti ələ keçirən bolşevik hökuməti tərəfindən qüvvədən salındı.

Ermənilər Azərbaycanda mart-aprel aylarında qətləmlər törətməklə Bakı quberniyasında istəklərini həyata keçirdikdən sonra Gəncəyə hücum edərək bütün Azərbaycanı işğal etməyə cəhd göstərdilər. Bakı, Şamaxı, Kürdəmir, Salyan, Quba və Lənkəranın işğalından sonra hədəf Gəncə idi. Onlar bu dəfə Qarabağda yaşayan ermənilərlə birləşib, Gəncəyə hücumu hazırlaşırdılar. Bunu S. Şaumyan Xalq Komissarları Sovetinə göndərdiyi məktubda da etiraf edirdi. Onun planına görə, Sovet ordusu Yevlax körpüsünü ələ keçirib, Kür çayı boyunca müdafiə xətti quracaq, sonra bu ordu Gəncəyə yeridiləcək və sonda digər bölgələrdəki ermənilərlə birləşəcəkdilər. Amma 1918-ci ilin mayında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda ölüm-dirim mübarizəsinin başlanması işğalçıların bütün planlarını pozdu,

1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakı, Şamaxı, Quba, Lənkəran və digər ərazilərdə erməni qəddarları 50 min azərbaycanlı qətlə yetirmiş, 10 minlərlə insanı öz torpaqlarından qovmuşdular. Təkcə Bakıda 14 min, Zəngəzur qəzasında 3257 kişi, 2276 qadın, 2196 uşaq öldürülmüşdü. 1061 kişi, 799 qadın, 485 uşaq yaralanmışdı. Umumi yaralananların sayı 10 min 68 nəfərə çatmışdı.

1918-ci il 28 mayda İslam aləmində ilk Demokratik Respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan olunmasından bir neçə ay keçməmiş, avqust ayında Azərbaycan hökumətinin ermənilərin müsəlman əhalisinə qarşı Gəncə və Bakı quberniyalarında törətdikləri qətləmləri araşdırmaq üçün istintaq komissiyası yaratması zərurəti yaranmışdı. Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədilə fəvqəladə istintaq komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdi. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan Quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri araşdırmış, dünya ictimaiyyətinə bu həqiqətləri çatdırmaq üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradılmış, 1919 və 1920-ci illərdə 31 mart Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilli mətəm günü kimi qeyd edilmişdi. Əslində, bu, azərbaycanlılara qarşı yürüdülmən soyqırım siyasətinə və bir əsrdən artıq davam edən torpaqlarımızın işğalı proseslərinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdi idi. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işin başa çatmasına imkan vermədi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ləğv edildikdən sonra 1918-ci il 31 mart soyqırımına uzun müddət həqiqi qiymət verilməmiş, vətəndaş müharibəsi kimi qeyd edilmiş. milli qırğına çevrilməsi ört-basdır edilmişdi.

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa edib dövlətçilik ənənələrinə yenidən qayıtdıqdan sonra öz tarixi keçmişinə siyasi qiymət vermək istiqamətində də bir sıra addımlar atmışdır. Bu sahədə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. 1998-ci il 26 mart tarixli «31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımını haqqında» Fərmanı azərbaycanlılara qarşı 1918-ci il mart hadisələri zamanı törədilmiş vəhşiliklərin üzə çıxarılmasında mühüm rol oynamışdır. Eyni zamanda baş vermiş hadisələrə həqiqi qiymətin verilməsində mühüm siyasi, hüquqi və tarixi sənəddir. Bu sənədlə ilk dəfə olaraq XX əsrdə mərhələlərlə 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1993-cü illərdə azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilmiş qırğınların rəsmi olaraq xronikası qeyd edilir və bütün Cənubi Qafqazda azərbaycanlı əhaliyə qarşı etnik düşmənçilik siyasətinin kök-ləri göstərilir.

Bu qərarın verilməsi ilə 31 martın «Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü» kimi qeyd edilməyə başlamışdır. Qərar qüvvəyə mindiyi gündən etibarən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu tarixi faciənin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Son illərdə Azərbaycanda müxtəlif yerlərdə - Qubada, Neftçalada və başqa bölgələrdə aşkarlanmış kütləvi məzarlıqlar erməni terrorunun maddi sübutlarıdır. Bu məzarlıqlardakı sümüklərin tədqiqi zamanı burada basdırılmış insanların xüsusi vəhşiliklə qətlə yetirildiyi müəyyən olunmuşdur ki, bu da ermənilərin və onlara yardımçı olanların törətdikləri vandalizmin tarixi mahiyyətinin təsdiqlənməsində əvəzsiz maddi sübutdur. Aşkarlanmış məzarlıqlarda tədqiqatlar davam etməklə yanaşı, bu gün ölkəmizə təşrif buyuran ictimaiyyət və siyasət nümayəndələri ermənilərin 1918-ci ilin martında törətdikləri vəhşiliklərin bu məzarlıqlar vasitəsilə birbaşa canlı şahidi olurlar.

Erməni vandalizminin bu bariz nümunələri bütün dünya ictimaiyyətinə Osmanlı türklərinə qarşı irəli sürülən bütün iddialara layiqli və tutarlı cavabdır. Vicdanına sarılan hər bir şəxs nəticə çıxarmaq meyarlarını, soyqırımın nə olduğunu, erməni xislətinin həqiqi simasının nədən ibarət olmasını isə özü müəyyənləşdirsin...